

Lidia Pokrzycka

"Bolesław Prus: publicysta - redaktor - teoretyk prasy", Wiesław Sonczyk, Warszawa 2000 : [recenzja]

Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio K, Politologia 9, 185-187

2002

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

***The role of local and regional media in the democratization of the Eastern and Central European societies*, pod red. Janusza Adamowskiego i Marka Jabłonowskiego, Warszawa 2001, s. 273**

Książka jest efektem międzynarodowej konferencji naukowej, zorganizowanej przez Instytut Dziennikarstwa Uniwersytetu Warszawskiego w dniach 14–16 grudnia 2000 roku. Wzięli w niej udział przedstawiciele kilku polskich uniwersytetów, które kształcą przyszłych dziennikarzy, jak też i centrów zagranicznych z Rosji, Ukrainy, Węgier, Białorusi, Czech, Słowacji, USA i Wielkiej Brytanii.

Podczas 6 sesji plenarnych wygłoszono ponad 30 referatów i komunikatów. Wszystkie one są zawarte w dwujęzycznej (angielskiej i rosyjskiej) publikacji J. Adamowskiego i M. Jabłonowskiego.

W pierwszej części książki omówiono główne aspekty rozwoju lokalnych i regionalnych mediów w Centralnej i Wschodniej Europie, w tym m.in.: rolę mediów lokalnych i regionalnych w społeczeństwie informacyjnym; dziennikarstwo regionalne, a konflikty etyczne; problem wolności prasy; rolę lokalnej telewizji i nadawców radiowych w procesie demokratyzacji.

Rozdział drugi *Organizacyjne i prawne aspekty rozwoju mediów podczas transformacji ustrojowej* zawiera refleksje medioznawców odnoszące się do relacji państwo – mass-media w Rosji czy edukacji dziennikarzy na Ukrainie.

W trzecim rozdziale autorzy opisują lokalne i regionalne media w krajach Europy Środkowo-Wschodniej, ze szczególnym uwzględnieniem rosyjskich, węgierskich i słowackich środków masowego przekazu.

W obszernym, czwartym rozdziale opublikowano teksty referatów przedstawiających lokalne i regionalne mass-media w Polsce. Autorzy wystąpienia skupili się przede wszystkim na omówieniu działalności mediów w poszczególnych regionach kraju, sukcesach niezależnych gazet lokalnych w Polsce po 1989 roku, a także sytuacji w polskich mediach lokalnych w 2000 roku.

Osobny podrozdział stanowią komunikaty praktyków dziennikarstwa – redaktorów naczelnych gazet lokalnych. Szczególnie interesujące okazują się teksty poświęcone funkcji kontrolnej, jaką sprawują (lub powinny sprawować) lokalne media, jak również dzieleniu się doświadczeniami niezależnych polskich wydawców z dziennikarzami z innych krajów postkomunistycznych. W artykule zamykającym publikację opisano działalność Fundacji IDEE, specjalizującej się w tworzeniu sieci kontaktów wewnątrz państw Europy Środkowej i Wschodniej, pomiędzy ludźmi różnych poglądów, których łączy przekonanie, że tylko instytucje i media niezależne od kontroli władz mogą budować demokratyczne państwo.

Z założenia organizatorów konferencja miała stać się forum wymiany opinii, teoretycznych refleksji i praktycznych doświadczeń. Jednak w pokonferencyjnej publikacji większość prezentowanych problemów została tylko zasygnalizowana. Być może kolejne tego typu spotkania przyczynią się do większego skoordynowania badań mediów w Europie Środkowej i Wschodniej.

Lidia Pokrzycka

***Wiesław Sonczyk, Bolesław Prus: publicysta – redaktor – teoretyk prasy*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2000, s. 410**

W historii polskiej literatury było wielu pisarzy, którzy aktywnie i przez wiele lat współpracowali z prasą, traktując otrzymywane od wydawców honoraria jako podstawowe źródło utrzymania. Jednym z nich jest Aleksander Głowacki, czyli Bolesław Prus, bo pod takim pseudonimem literackim (ale wcześniej – właśnie dziennikarskim) jest powszechnie znany. Najpierw dzięki lekturom szkolnym, a po II wojnie światowej – w następstwie udanych ekranizacji jego najgłośniejszych

powieści – Prus postrzegany jest przede wszystkim jako powieściopisarz, natomiast jego twórczość dziennikarska i działalność redaktorska zostały właściwie zapomniane. A przecież Prus był niezwykle płodnym publicystą, zwłaszcza felietonistą (pisywał m.in. do „Opiekuna Domowego”, „Niwy”, współpracował z „Kurierem Warszawskim”, „Kurierem Codziennym”, „Tygodnikiem Ilustrowanym”, był również redaktorem naczelnym warszawskiego dziennika „Nowiny”). Tymczasem bodaj na palcach jednej ręki można by policzyć poważniejsze opracowania i naukowe analizy dorobku Prusa–dziennikarza.

W tym kontekście zarówno sam zamysł podjęcia tego tematu, jak i obszerna książka Wiesława Sonczyka o dziennikarstwie Prusa, godne są odnotowania. Trzeba jednak przyznać, że autor podjął się tematu arcytrudnego, gdyż jednocześnie pokazanie twórcy „Lalki” w roli nie tylko publicysty, ale i redaktora oraz teoretyka prasy jest wprawdzie zadaniem ambitnym, lecz – choćby tylko z uwagi na obszerność i różnorodność bazy materiałowej – niezwykle czasochłonnym i wymagającym odpowiednich metod badawczych. Do tego niezbędna jest wiedza z zakresu różnych dyscyplin, przede wszystkim zaś historii literatury, historii prasy i dziennikarstwa oraz socjologii zawodu dziennikarskiego.

Książka Sonczyka składa się zaledwie z trzech rozdziałów, ale są one niezwykle obszerne (zwłaszcza drugi i trzeci). Zrozumienie ich wewnętrznej kompozycji i w konsekwencji – także lekturę, ułatwiają podrozdziały, których jest aż 30. Dzięki takiej strukturze mamy do czynienia z książką złożoną z samostojnych jednostek (części), tworzących jednak w sumie zwartą, logiczną i wewnętrznie spójną całość. W poszczególnych rozdziałach wykorzystane zostały różne metody stosowane w badaniach nad mediami, przy czym dwie z nich – metoda filologiczna i metoda analizy zawartości – okazały się najbardziej pożyteczne, umożliwiając zebranie ciekawego materiału badawczego i sformułowanie interesujących wniosków końcowych.

W rozdziale pierwszym (pt. „*Ja mam tylko chęci i ciekawość wielką*”. *Bolesława Prusa droga do dziennikarstwa*) autor szczegółowo opisuje pierwsze próby twórczości literackiej i publicystycznej Głowackiego, zwłaszcza jego dorobek pisarski z okresu szkolnego i w trakcie jego krótkiego pobytu na studiach w Szkole Głównej, aż do nawiązania stałej współpracy z prasą warszawską w połowie 1872 r. Okazuje się, że Prus nie tylko nie chciał być dziennikarzem (marzył bowiem o karierze naukowej), ale wręcz gardził ówczesną prasą, zarzucając jej infantylizm, pogon za sensacją itp. Jednak ze względu na katastrofalną sytuację materialną i konieczność zapewnienia sobie minimalnych warunków egzystencji zmuszony był do poszukiwania źródeł dochodów we współpracy z redakcjami. Do dziennikarstwa trafił więc z konieczności, bez przygotowania, za atuty swoje mając z jednej strony – wrodzony talent pisarski, z drugiej zaś – jak napisał w liście do przyjaciela – „tylko chęci i ciekawość wielką”.

Najważniejszym dla poznania i oceny Prusa jako dziennikarza jest rozdział drugi („*Obserwatorium społecznych faktów*” czy „*przedsiębiorstwo do wywożenia społecznych brudów*”? *Formuła wydawnicza dziennika „Nowiny” na tle Prusowskiej koncepcji dziennikarstwa*), w którym opisano epizodyczny – trwający zaledwie 10 miesięcy – okres w życiu Prusa, gdy był on redaktorem naczelnym warszawskiego dziennika „Nowiny” (od czerwca 1882 r. do 31 marca 1883 r.). Był to jednak dla Prusa czas szczególny, ponieważ na łamach „swego” pisma mógł opublikować swoje najważniejsze artykuły, prezentując własną koncepcję nowoczesnego, zaangażowanego społecznie dziennikarstwa. W opinii W. Sonczyka: „Prusowska koncepcja dziennikarstwa [...] dotyczyła przede wszystkim – chociaż nie wyłącznie – specyficznie pojmowanej funkcji informacyjnej. Inaczej mówiąc, prasa codzienna nie powinna – jego zdaniem – ograniczać się tylko do prezentowania faktów, ale również we właściwy sposób je wykorzystywać. Właściwy, czyli odpowiedzialny, obiektywny (tj. niezależnie od panującej mody) i społecznie pożyteczny” (s. 100).

Opisując i oceniając Prusowską koncepcję dziennikarstwa, W. Sonczyk słusznie zwraca szczególną uwagę na spuściznę epistolograficzną autora *Faraona*, czyniąc ją nie tylko bogatym, ale i wiarygodnym źródłem informacji o jego poglądach, opiniach itd. Tylko w listach Prus mógł swobodnie i dosłownie wypowiadać się na temat sytuacji w dziennikarstwie, nie obawiając się ingerencji i ograniczeń ze strony cenzury państwowej i wewnątrzredakcyjnej.

Dlatego rozdział trzeci „[...] jako robotnik w dziedzinie wytwórczości duchowej”. Listy Prusa jako źródło wiedzy o jego poglądach i autoocenie twórczości dziennikarskiej) jest niezwykle cenny dla prasoznawców, zwłaszcza że w celu pełnego przeanalizowania listów autor wykorzystał metodę analizy zawartości, opracowując własny klucz kategoryzacyjny. Dzięki temu ustalił, że o problemach dziennikarstwa (w najszerszym znaczeniu) Prus wypowiadał się często, bo aż w 141 listach (na 247 obecnie znanych). Wiele z nich to w gruncie rzeczy rozpaczliwa lista narzekań na redakcyjne ingerencje w teksty felietonów i artykułów publicystycznych, obojętność opinii publicznej, napastliwe nagonki przeciwników, walkę z cenzurą i brak wiary w skuteczność swoich felietonów.

Prusolodzy obliczyli, że w ciągu blisko 40 lat pracy dziennikarskiej Prus napisał 1050 felietonów. Ocena tego dorobku – w kategoriach dziennikarskich i prasoznawczych – nie jest łatwa. Jednak przynajmniej jeden wniosek wydaje się oczywisty – Prus nieprzypadkowo wybrał felieton jako podstawowy gatunek wypowiedzi dziennikarskiej. Uczynił tak dlatego, że felietoniści stanowili w ówczesnym środowisku dziennikarskim elitę zawodową.

Zarówno w kronikach jak i w artykułach publicystycznych, Prus wielokrotnie wypowiadał się na temat gruntownej reformy zawodu dziennikarskiego. Ponieważ – jego zdaniem – do redakcji powinni być przyjmowani wyłącznie ludzie z talentem i odpowiednim wykształceniem, postulował utworzenie szkół dziennikarskich, a nawet podał projekt programu kształcenia dziennikarzy i listę cech, którymi powinien legitymować się kandydat do tego zawodu. Po dzień dzisiejszy pozostają też aktualne wymagania etyczno-moralne stawiane dziennikarzom przez Prusa, który traktował je jak „warunek *sine qua non* ich profesjonalizmu” (s. 401). Równie ważnym wyznacznikiem dziennikarskiego profesjonalizmu było samokształcenie, nieustanna praca nad sobą i stała chęć podnoszenia kwalifikacji.

Ze zgromadzonej przez W. Sonczyka bibliografii literatury przedmiotu wynika, że do tej pory nie było monograficznego opracowania ani biografii zawodowej, ani twórczości publicystycznej Prusa. Omawiana książka wypełnia wreszcie tę lukę, chociaż nie wyczerpuje bynajmniej listy problemów dotyczących Prusa jako redaktora, publicysty i teoretyka prasy. Można ją jednak polecić każdemu prasoznawcy, dziennikarzowi i tym bardziej – może nawet przede wszystkim – studentom dziennikarstwa. Okazuje się bowiem, że mimo upływu lat i licznych zmian w rzeczywistości medialnej, zaistniałych w XX wieku, poglądy i przemyślenia Prusa pozostają aktualne także w czasach nam współczesnych.

Lidia Pokrzycka

Hermann Rauschnig, *Rozmowy z Hitlerem*, Wydawnictwo „Iskry”, Warszawa 1994, s. 327

Hermann Rauschnig posiadał trzy życiowe pasje, z których wynikały spełniane przez niego role społeczne: politykę, pisarstwo polityczne i gospodarkę rolną. Najbardziej intensywna jego aktywność polityczna przypadła na lata 1932–1934, czyli w okresie dekompozycji w stosunkach międzynarodowych, kiedy niemal wszyscy ich uczestnicy poszukiwali nowej taktyki, a nawet weryfikowali swoje założenia strategiczne. U schyłku okresu międzywojennego w 1939 roku Rauschnig zasłynął jako kontrowersyjny i popularny pisarz polityczny, publikując dwie istotne prace: *Rewolucja nihilizmu: Kulisy i rzeczywistość Trzeciej Rzeszy* oraz *Rozmowy z Hitlerem*. Obie książki były próbą zarówno prezentacji niemieckiej rzeczywistości lat trzydziestych, jak również wyjaśnieniem przyjętej przez autora drogi życiowej. Najważniejsze etapy w jego politycznej aktywności wyznaczały: 1) uczestnictwo w narodowosocjalistycznej rewolucji i w pierwszych latach działalności NSDAP jako monopartii rządzącej; 2) pełnienie urzędu prezydenta Senatu Wolnego Miasta Gdańska – przewodniczącego rządu, którego koalicyjną podstawą była partia hitlerowska;